

BESKRIVA, FÖRKLARA ELLER LÖSA PROBLEM?

En analys av forskningens
syfte och funktion
i forskningsansökningar

Forte, oktober 2024

ISBN: 978-91-88561-59-6

Forte – Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd

www.forte.se

Förord

Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Forte, är en statlig forskningsfinansierare under Socialdepartementet. Fortes uppdrag är att finansiera både grundläggande och utmaningsdriven forskning och främja kunskapsutveckling inom frågor som rör hälsa, arbetsliv och välfärd. Den forskning som Forte finansierar ska hålla hög vetenskaplig kvalitet men också vara samhällsrelevant och bidra till nyttiggörande. För att nå dit behövs forskning som både bidrar med kunskaper om såväl problemens omfattning och utbredning som de bakomliggande mekanismerna och möjliga sätt att påverka dessa.

Forte har inte tidigare analyserat i vilken mån vår forskningsfinansiering möter detta tredelade uppdrag och hur fördelningen ser ut mellan olika typer av forskning. Forte har därför genomfört en analys av ansökningar i Fortes årliga utlysning av projektbidrag från 2022. Analysen har utgått ifrån en klassificering av ansökningar utifrån forskningens typ, det vill säga vad det är man vill uppnå med den forskning som forskare söker medel för. Klassificeringen utgick ifrån tre kategorier: 1) beskrivande; forskning som i huvudsak syftar till att beskriva förhållanden och trender, 2) analytisk och mekanistisk; forskning som syftar till att analysera och förklara samband och identifiera mekanismerna bakom dessa, samt 3) problemlösande; forskning som har en uttalad ambition att bidra till att identifiera och utvärdera lösningar av de samhällsproblem som studeras.

Analysen utgör ett underlag för strategiska diskussioner och vägval framåt för hur Forte bäst kan uppfylla uppdragen kring samhällsrelevans och nyttiggörande. Analysen kan också ses som ett inspel i den mer generella forskningspolitiska diskussionen om vilka typer av forskning som behövs och hur dessa kan stimuleras.

Initiativ till analysen togs av Fortes huvudsekreterare Olle Lundberg. Analysen genomfördes av en projektgrupp med medarbetare från Forte. Projektledare var Stella Jacobson. Klassificeringsarbetet planerades och genomfördes av Stella Jacobson, Isabelle Carnlöf, Olle Lundberg, och Inger Jonsson. Peter Carlsson bearbetade och sammanställde data. Rapporten författades av Stella Jacobson, Olle Lundberg och Peter Carlsson.

Jonas Björck

Generaldirektör, Forte

Innehåll

Förord	3
Bakgrund	5
Frågeställningar	6
Metod	6
Resultat	7
Beskrivande forskning dominerade bland ansökningarna.....	8
Olika typer av forskning skiljer sig mellan forskningsområden.....	8
Beredningsprocessen hade viss utjämnade effekt.....	10
Vissa skillnader mellan kvinnor och män.....	11
Vissa skillnader mellan akademisk ålder.....	13
Sammanfattande diskussion	13
Bilaga 1	18

Bakgrund

Fortes områden hälsa, arbetsliv och välfärd är kunskaps- och politikområden som är avgörande för människors dagliga liv och som samtidigt utgör centrala delar av den svenska välfärden. Många av samhällets utmaningar finns också inom dessa områden. Den forskning som Forte finansierar ska därför både hålla hög vetenskaplig kvalitet, vara samhällsrelevant och kunna komma till användning för att göra skillnad för samhället och människors liv.

Forte ska enligt regeringens instruktion fördela medel till forskning inom de områden vi ansvarar för. Vår forskningsfinansiering ska dock inte enbart baseras på en bedömning av vetenskaplig kvalitet i de ansökningar vi får in utan även på samhällsrelevans och nyttiggörande. För att kunna värdera i vilken mån vår forskningsfinansiering möter detta tredelade uppdrag, och därmed också få underlag för strategiska vägval framåt, behöver vi utveckla och diskutera relevanta sätt att fånga vad för slags forskning vi finansierar.

Forskning diskuteras ofta utifrån begrepp som inte automatiskt och entydigt är kopplade till forskningens kvalitet, relevans eller nyttiggörande. En typ av indelning baseras på vem som initierar forskningen och varför (till exempel nyfikenhetsdriven eller utmaningsdriven forskning), medan man i andra sammanhang grupperar forskning efter dess design eller metod (som experimentell eller kvalitativ forskning). För att få underlag till en bedömning av vad Fortes arbete resulterar i finns det anledning att istället försöka identifiera kategorier av forskning utifrån dess syfte och funktion. För att möta och svara mot samhällets och olika sektorerers kunskapsbehov och utmaningar behöver forskningen präglas av bredd och omfatta forskning som täcker in de teman som ryms inom vårt uppdrag. Därutöver behöver den forskning vi stödjer också kunna bidra till att flytta fram de kunskapsmässiga positionerna både vetenskapligt och utifrån ett bredare samhällsperspektiv.

Ett sätt att försöka fånga detta är att fokusera på forskningens typ, med andra ord vad det är man vill uppnå med den forskning som forskare söker medel för. En sådan mer funktionell beskrivning av den forskning som Forte finansierar skulle kunna vara att försöka skilja mellan 1) *beskrivande*; forskning som i huvudsak syftar till att beskriva förhållanden och trender, 2) *analytisk och mekanistisk*; forskning som syftar till att analysera och förklara samband och identifiera mekanismerna bakom dessa, samt 3) *problemlösande*; forskning som har en uttalad ambition att bidra till att identifiera och utvärdera lösningar av de samhällsproblem som studeras.

Dessa kategorier är i någon mån ordnade sekventiellt – en god bild av rådande förhållanden är en förutsättning för en analys av samband och mekanismer, vilket i sin tur normalt sett är en förutsättning för att kunna identifiera olika lösningar. Kategorierna är dock inte ömsesidigt uteslutande utan ofta överlappande, och kan i princip ingå i en och samma forskningsansökan. Vi lägger heller ingen värdering i begreppen utan ser dem som en beskrivande typologi. Tvärt om menar vi att alla tre typer av forskning behövs för att Forte ska kunna uppfylla sitt uppdrag, och att den empiriska fråga vi söker svaret på handlar om att kartlägga fördelningen mellan dessa tre kategorier. Utifrån ett sådant underlag kan en informerad diskussion föras om den rådande fördelningen är bra och hur den potentiellt kan förändras om så bedöms nödvändigt.

Forte har inte tidigare analyserat i vilken utsträckning vi finansierar ovan beskrivna kategorier av forskning. För att få en bättre bild av omfattningen och fördelningen mellan dessa tre typer av forskning genomfördes en klassificering och analys av ansökningar i Fortes årliga utlysning av projektbidrag från 2022. Utlysningen valdes ut för att analysera fördelningen mellan beskrivande, förklarande och problemlösande forskning i en utlysning utan specifika krav på viss typ av forskning.

Frågeställningar

1. Hur ser fördelningen ut mellan beskrivande, förklarande och problemlösande forskning bland ansökningarna som inkom i den årliga utlysningen av projektbidrag 2022?
2. Hur ser fördelningen av typ av forskning ut per huvud- och ämnesområde?
3. Hur ser fördelningen ut bland avslagna ansökningar jämfört med beviljade ansökningar?
4. Vilka slutsatser kan vi dra utifrån resultatet? Är någon typ av forskning över- eller underrepresenterad och inom vilka områden?

Metod

Totalt inkom 770 ansökningar i Fortes årliga utlysning av projektbidrag 2022, varav 751 gick till beredning¹. Samtliga beviljade ansökningar (73) samt ett slumpmässigt urval av avslagna ansökningar (101) jämnt fördelade över utlysningens beredningsgrupper, klassificerades utifrån typ av forskning.

Ansökningarna fördelades slumpmässigt upp mellan två läs-par. Båda personerna i läs-paret klassificerade ansökningarna individuellt och därefter jämfördes klassningarna. De ansökningar som fått skilda klassificeringar diskuterades för att nå konsensus, i första hand inom läs-paret men i några fall även med det andra läs-paret. För att testa och justera kategorierna och processen läste och klassificerade båda paren ett urval av ansökningar (20 av de avslagna ansökningarna som sedan exkluderades från urvalet) innan klassificeringsarbetet påbörjades.

Klassificeringarna gjordes utifrån tre kategorier av forskning (se tabell 1): beskrivande, analytisk och mekanistisk (skrivs fortsättningsvis kort som förklarande forskning) samt problemlösande forskning. Ansökningarna tilldelades en huvudkategori (1) samt en eller två delkategorier (2 och 3) om så var relevant:

- 1=huvudkategori, det vill säga det primära fokuset för forskningsprojektet
- 2=delkategori, delvis fokus för forskningsprojektet
- 3=delkategori, mer begränsad del av fokus för forskningsprojektet

Presentationen av resultaten görs stratifierat utifrån om ansökan beviljats eller inte, men även sammanvägda resultat presenteras. Då urvalssannolikheten skiljer sig mellan beviljade och inte beviljade ansökningar har gruppen beviljade ansökningar i de

¹ Fem ansökningar återtogs av den sökande och 14 avslogs på formell grund.

sammanvägda analyserna vägs med samma urvals sannolikhet (0,1490) som de icke beviljade för att ge en rättvisande bild för hela populationen av ansökningar. Alla data som presenteras i resultatdelen baseras på den huvudkategori som ansökan klassificerats som, om inte annat anges.

Klassificeringarna utgick ifrån den aktuella ansökans beskrivna arbetsplan, frågeställningar, metodik och vilken typ av resultat som forskningsprojektet skulle generera. Klassificeringarna tog inte i beaktande projektets eventuella bidrag på längre sikt, som i sig är beroende av fler forskningsstudier eller specifika aktiviteter som inte ingick i det aktuella projektet. Till exempel klassades forskningsprojekt som enbart skulle producera beskrivande resultat som beskrivande även om projektets ambition i ansökan framställdes som att det skulle bidra med lösningar på ett samhällsproblem.

Beskrivande forskning	<p>”Hur det ser ut?”</p> <p>Beskriver förhållanden och trender, omfattning, frekvens, fördelning, hur något utvecklats. Ger förståelse för omfattning och allvarlighetsgrad av olika förhållanden.</p>
Analytisk och mekanistisk forskning (förklarande)	<p>”Varför ser det ut som det gör?”</p> <p>Analyserar och förklarar samband och mekanismer, hur problemet uppstått, hur processer fungerar, faktorer/förhållanden och (kausala) relationer som utgör mekanismerna bakom det observerade problemet. Ger förståelse för hur ett fenomen/problem uppstår och därmed idéer för hur insatser skulle kunna designas.</p>
Problemlösande forskning	<p>”Hur kan problemet motverkas/begränsas/åtgärdas?”</p> <p>Vilka insatser kan utformas, hur kan dessa implementeras och i vilken grad fungerar de som avsett? Ger förståelse för <i>hur</i> man kan lösa eller hantera ett problem och om det fungerar.</p>

Tabell 1. Beskrivning av de tre typer av forskning som klassificeringen utgick ifrån.

Resultat

I ett första steg presenteras övergripande resultat där de beviljade ansökningarna viktats för att ge en korrekt bild av hela populationen ansökningar, därefter fokuseras mer på skillnader mellan beviljade och avslagna ansökningar (stratifierad analys), om inte annat anges.

Beskrivande forskning dominerade bland ansökningarna

Majoriteten av de 174 ansökningar som klassificerades bestod av forskning med beskrivande forskning som huvudkategori (67 procent, Diagram 1). Primärt förklarande forskning utgjorde 18 procent av forskningsansökningarna och problemlösande forskning 15 procent.

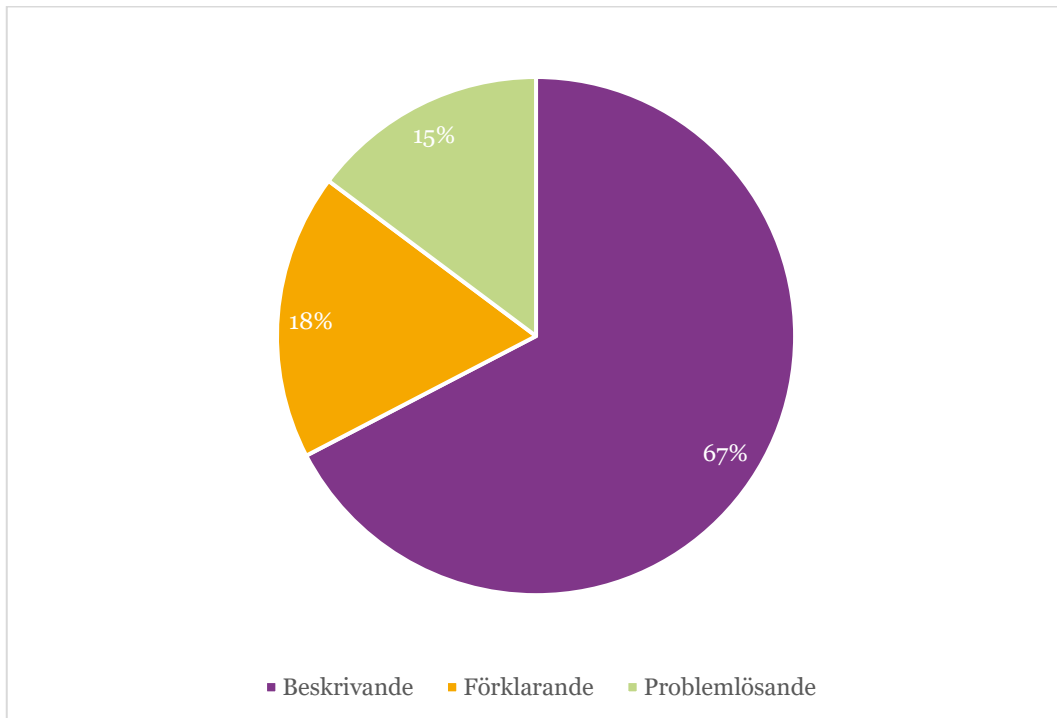

Diagram 1. Andel ansökningar med beskrivande, förklarande respektive problemlösande forskning som huvudkategori. Data baseras på totala antalet ansökningar i analysen, både beviljade och avslagna.

En analys av samtliga kombinationer av huvud- och delkategorier visade att forskningsansökningar som var enbart beskrivande var den vanligaste typen (40 procent, Bilaga 1, Diagram 1), följt av ansökningar som hade huvudfokus på beskrivande forskning och delfokus på förklarande forskning (nära 20 procent). Därpå följde ansökningar med enbart problemlösande fokus (10 procent) och enbart förklarande fokus (sju procent). Resterande 23 procent av ansökningarna utgjordes av ansökningar med olika kombinationer av de tre forskningstyperna. Bland dessa grupper var det något vanligare med förklarade forskning som huvudfokus medan problemlösande forskning oftare utgjorde delfokus. Endast cirka tre procent av ansökningarna hade en kombination av alla tre typer av forskning.

Olika typer av forskning skiljer sig mellan forskningsområden

Forskarna klassificerar själva sina forskningsprojekt utifrån ett antal ämneskategorier. De anger bland annat inom vilket av Fortes huvud- och delområden ansökan gäller och forskningsämne utifrån SCB:s standard för svensk indelning av forskningsämnen.

De flesta ansökningar som ingick i analysen var beskrivna som samhällsvetenskaplig forskning (51 procent) eller medicinsk och hälsovetenskaplig forskning (46 procent)². Fördelningen mellan olika typer av forskning skiljde sig markant mellan dessa två ämnesområden. Majoriteten av de samhällsvetenskapliga projekten var beskrivande (83 procent) medan endast tre procent var problemlösande (Diagram 2). Inom de medicinska och hälsovetenskapliga projekten var andelen problemlösande forskning i stället 28 procent, medan beskrivande forskning utgjorde 48 procent. Andelen förklarande forskning var 14 och 23 procent i samhällsvetenskaplig respektive medicin och hälsovetenskap.

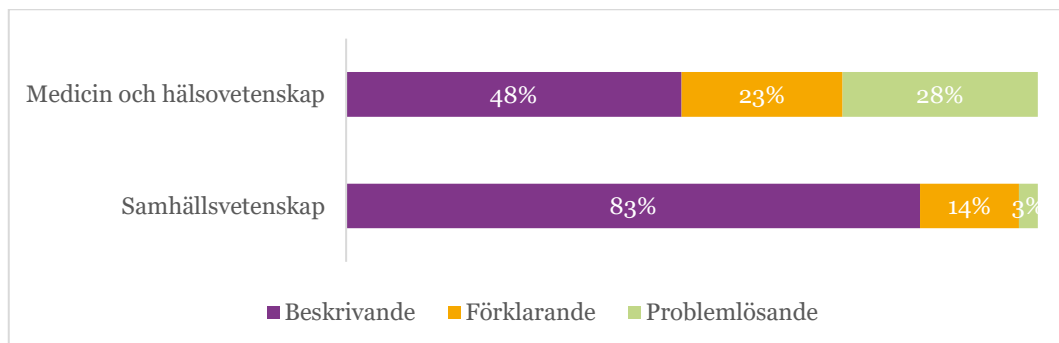

Diagram 2. Andel beskrivande, förklarande och problemlösande forskning inom medicin och hälsovetenskap respektive samhällsvetenskaplig. Data baseras på totala antalet ansökningar i analysen, både beviljade och avslagna.

Liknande skillnader fanns mellan Fortes tematiska huvudområden hälsa, arbetsliv och välfärd. Bland ansökningarna som uppgavs höra till hälso-området var 29 procent problemlösande forskning (Diagram 3). Motsvarande andel inom arbetslivsområdet var 12 procent och tre procent inom välfärdsområdet.

I stället var beskrivande forskning dominerande inom arbetslivsområdet och välfärdsområdet (82 respektive 76 procent) medan motsvarande andel inom hälso-området var 45 procent.

Förklarande forskning utgjorde en mindre andel av ansökningarna inom alla tre områden. Inom arbetslivsområdet var endast sex procent av ansökningarna inriktade på förklarande forskning, medan motsvarande andel inom välfärdsområdet var något högre, 21 procent. Hälsoområdet hade den största andelen förklarande forskning, med 26 procent av ansökningarna.

² Övriga ämnesområden var humaniora och konst samt naturvetenskap.

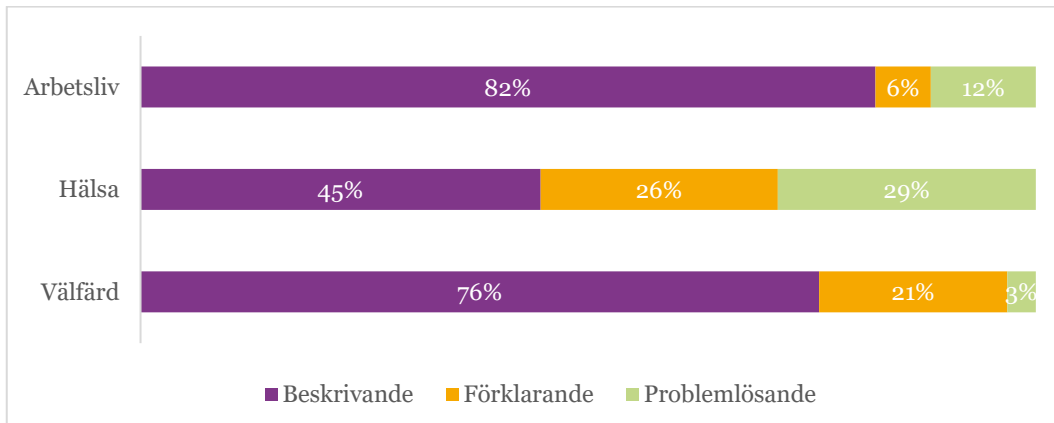

Diagram 3. Andel beskrivande, förklarande och problemlösande forskning inom Fortes huvudområden hälsa, arbetsliv och välfärd. Data baseras på totala antalet ansökningar i analysen, både beviljade och avslagna.

Beredningsprocessen hade viss utjämnade effekt

Forskningsansökningar med ett huvudsakligt fokus på beskrivande forskning stod sig något sämre i konkurrensen om medel jämfört med förklarande och problemlösande forskning (Diagram 4). Lägre andel av de beviljade ansökningarna var beskrivande än bland de avslagna (49 respektive 69 procent). Det omvända gällde för förklarande och problemlösande ansökningar. Nästan 30 procent av de beviljade ansökningarna var förklarande jämfört med 17 procent av de avslagna och 23 procent av de beviljade var problemlösande jämfört med 14 procent av de avslagna.

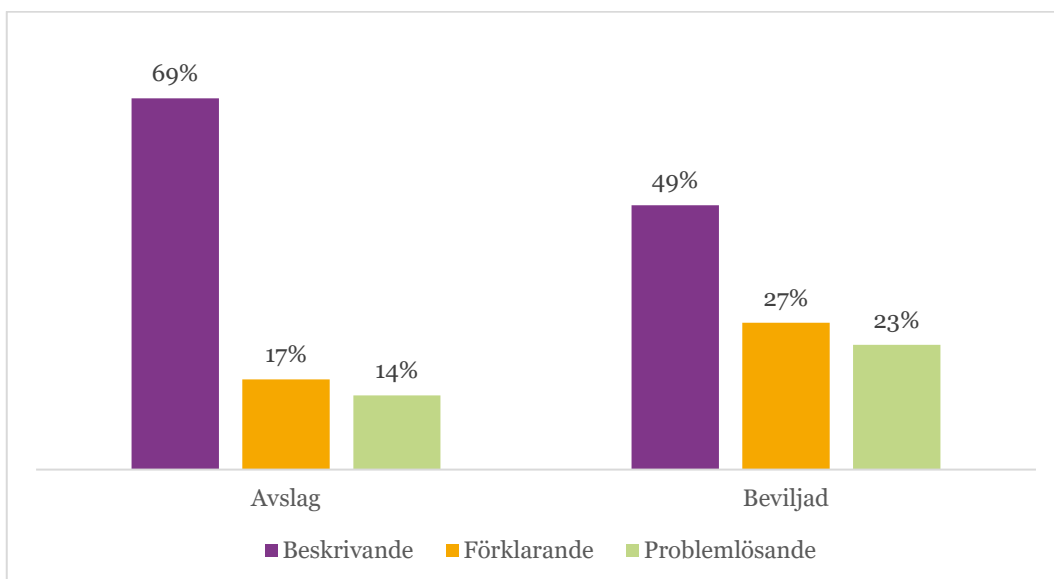

Diagram 4. Skillnader mellan avslagna respektive beviljade ansökningar inom kategorierna beskrivande, förklarande och problemlösande forskning.

Att beskrivande forskning hävdar sig sämre i konkurrensen gäller för alla Fortes områden men är mest tydligt inom arbetslivsområdet (Diagram 5). 54 procent av de beviljade ansökningar inom arbetslivsområdet var beskrivande jämfört med 85 procent bland

avslagna. Inom arbetslivsområdet var det istället förklarande forskning som föll väl ut, 35 procent av de beviljade ansökningarna var förklarande forskning jämfört med tre procent bland de avslagna.

Inom både hälso- och välfärdsområdet hade problemlösande och förklarande forskningsansökningar en liten fördel medan beskrivande ansökningar hade något sämre utfall.

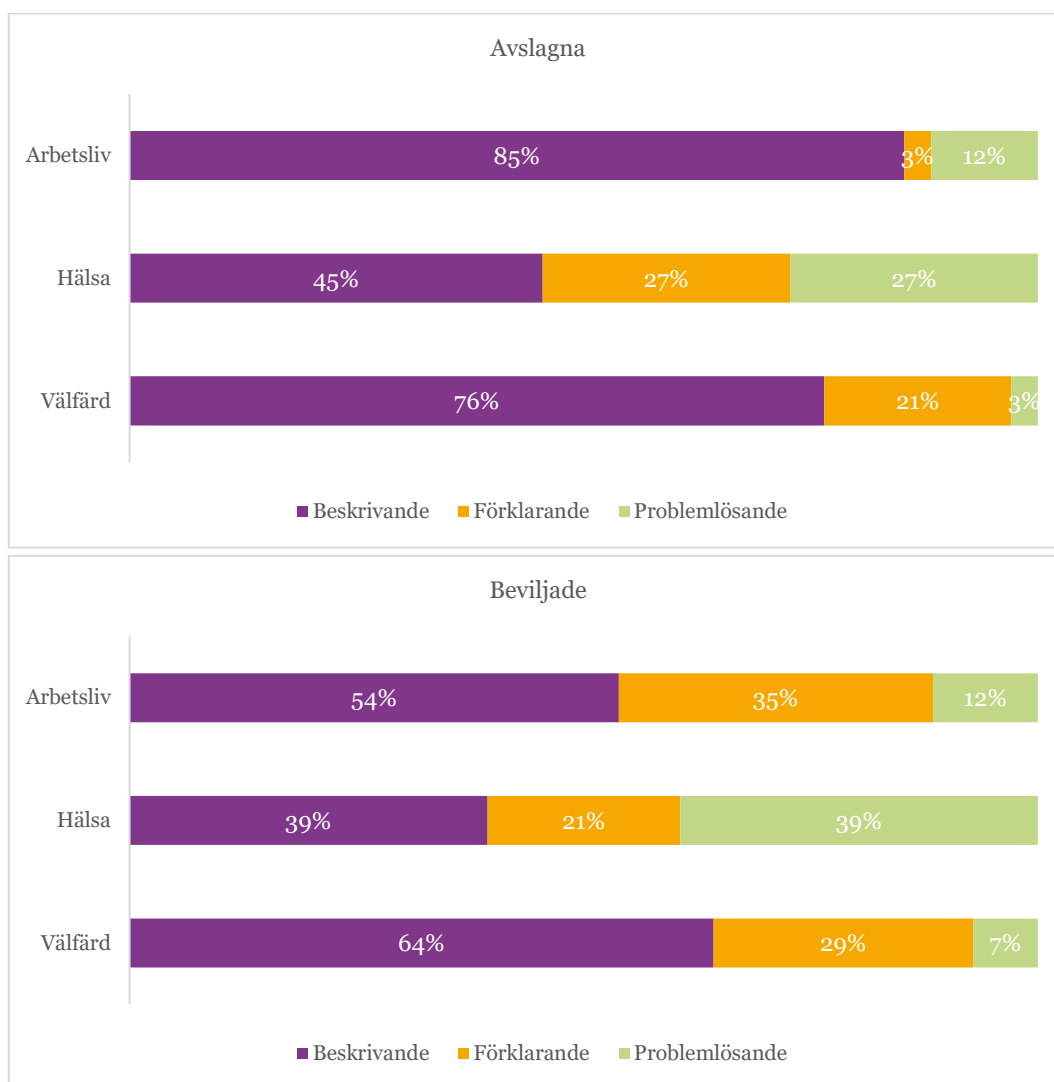

Diagram 5. Skillnader mellan avslagna respektive beviljade ansökningar inom kategorierna beskrivande, förklarande och problemlösande forskning fördelat på Fortes områden hälsa, arbetsliv och välfärd.

Vissa skillnader mellan kvinnor och män

Av de 174 ansökningar som klassificerades var det små skillnader mellan typ av ansökningar beroende på om huvudsökande var man eller kvinna (Diagram 6, viktade data).

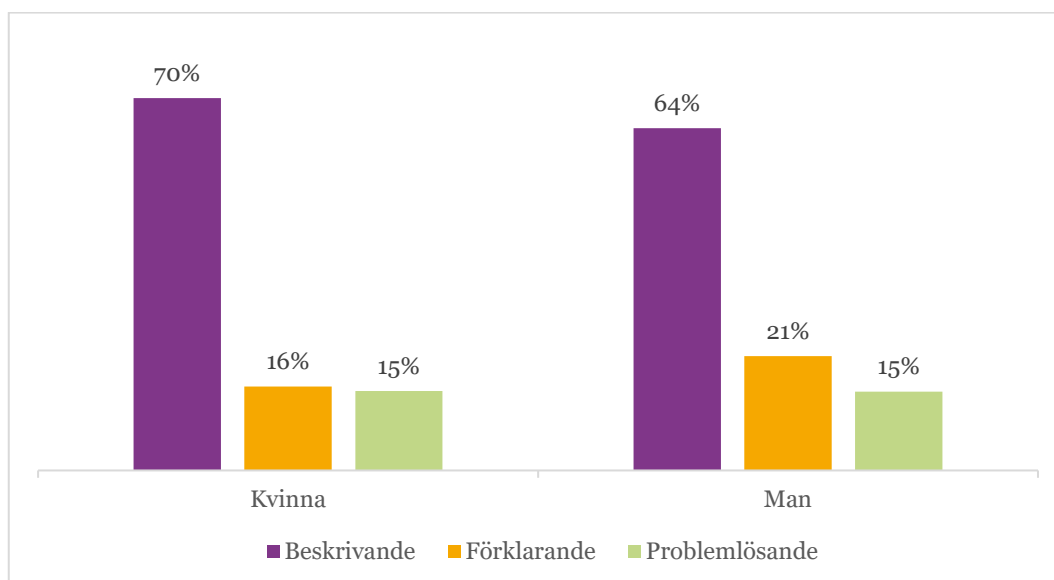

Diagram 6. Andel ansökningar utifrån forskningskategori för män respektive kvinnor som huvudsökande. Data baseras på totala antalet ansökningar i analysen, både beviljade och avslagna, viktat för urvals sannolikhet.

Bland männen som beviljades bidrag var fördelningen mellan de tre typerna av forskning betydligt jämnare jämfört med det totala antalet ansökningar från män, medan den utjämnande effekten av beredningsprocessen var betydligt mer modest bland de kvinnor som erhöll finansiering (Diagram 7). Om detta speglar en reell skillnad mellan könen vad gäller ansökningarnas innehåll, upplägg och kvalitet, till exempel om kvinnors ansökningar med en beskrivande ansats är mer unika eller relevanta, kan vi inte uttala oss om.

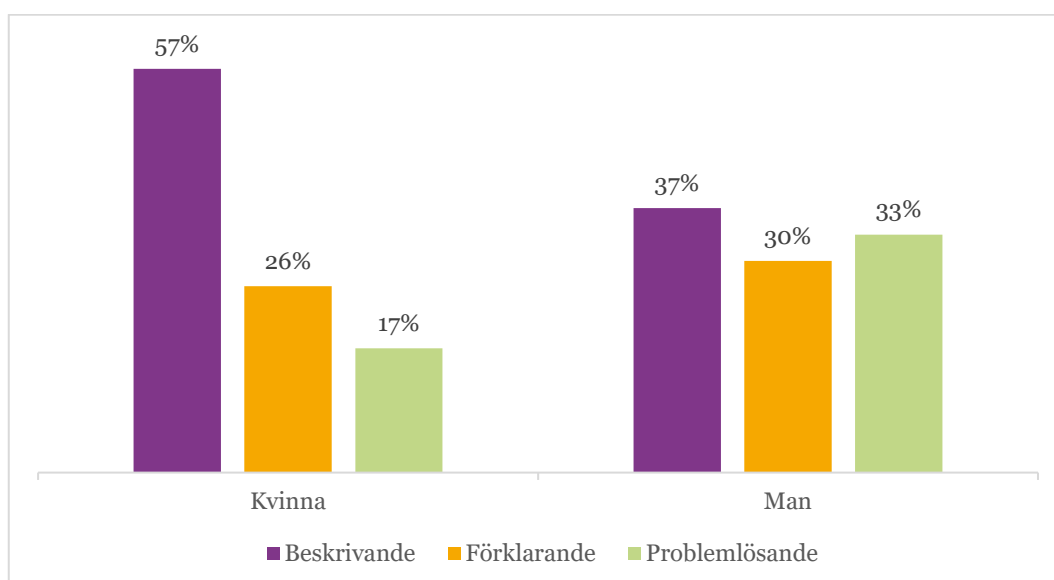

Diagram 7. Andel beviljade ansökningar utifrån forskningskategori för män respektive kvinnor som huvudsökande.

Vissa skillnader mellan akademisk ålder

Fördelningen mellan de olika typerna av forskning som studerats tyder på en viss förflyttning mot förklarande och problemlösande forskning i takt med stigande akademisk ålder (Diagram 8, viktade data)³.

Beskrivande forskning var något vanligare bland doktorer (77 procent) jämfört med docenter (60 procent) och professorer (58 procent). Förklarande forskning utgjorde 26 procent bland docenter och 22 procent bland professorer, medan endast åtta procent av doktorernas forskning var av denna typ. Problemlösande och förklarande forskning var något vanligare bland professorer (21 procent jämfört med 14 procent bland docenter och 15 procent bland doktorer).

Andelen problemlösande och förklarande projekt är högre bland dem som beviljats bidrag. Detta gäller för alla karriäråldrar men är särskilt tydligt bland doktorer (Bilaga 1, Diagram 3).

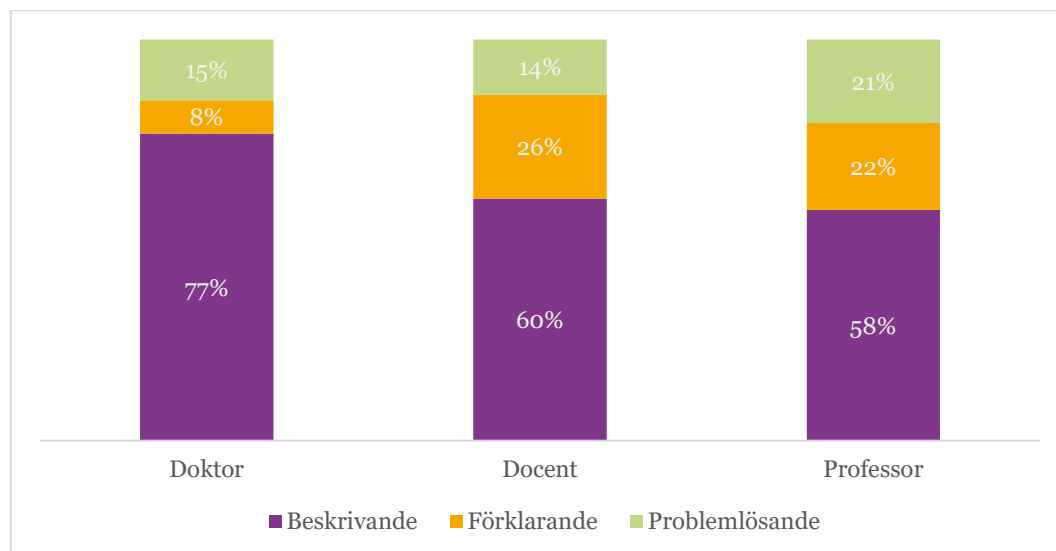

Diagram 8. Fördelning av de olika forskningstyperna inom respektive karriäråldersgrupp. Data baseras på totala antalet ansökningar i analysen, både beviljade och avslagna, viktat för urvalssannolikhet. I fördelningen för samtliga ansökningar som klassificerades stod beskrivande forskning för 67 procent, 18 procent var förklarande forskning och 15 procent var problemlösande forskning.

Sammanfattande diskussion

Syftet med denna analys har varit att undersöka möjligheterna att analysera ansökningar till Forte utifrån det huvudsakliga syftet med den forskningsuppdrag man söker medel för. Poängen med detta är att forskningens möjligheter att bidra till att hantera samhällsutmaningar rimligen förutsätter att den bidrar med kunskaper om såväl problemens omfattning och utbredning som de bakomliggande mekanismerna och

³ Tio ansökningar saknade information om akademisk titel och har därför uteslutits från analysen av akademisk ålder.

möjliga sätt att påverka dessa. I en strategisk diskussion kring hur Forte bäst kan uppfylla uppdragen kring samhällsrelevans och nyttiggörande blir därmed data om vilken typ av forskning vi finansierar ett viktigt underlag.

Det finns vissa begränsningar i analysen som bör påpekas. Urvalet var begränsat till 174 ansökningar för att få ett hanterbart antal. Klassificeringen var också begränsad till den årliga utlysningen av projektbidrag 2022. Vi kan inte veta hur representativt urvalet är och om resultatet skulle se likadant ut för samma utlysning andra år. Vidare utgör de tre kategorierna en ganska grov indelning och vissa forskningsansökningar var svårplacerade. Det kunde till exempel vara projekt som skulle identifiera problem, utveckla och testa instrument, metodutveckling eller bakåtblickande utvärdering. Skillnader mellan projektets intentioner och det som projektet faktiskt skulle svara på försvårade också klassningsarbetet i vissa fall. En ansökan kunde framstå som problemlösande i beskrivningen och projektets syfte men forskningsfrågorna och metoden bidrog enbart med beskrivande data. Det var därför viktigt att urskilja projektets faktiska output snarare än de ambitioner som ansökan gav uttryck för. Det var inte heller alltid enkelt att skilja kategorierna åt (särskilt vad gäller beskrivande och förklarande forskning) men också nivåerna, det vill säga vilken kategori som utgjorde huvudkategori respektive delkategori. Slutligen har vi inte gjort några statistiska analyser, vi kan därför inte uttala oss om skillnaderna vi ser är statistiskt signifikanta. Det gäller till exempel de ganska små skillnaderna mellan män och kvinnor samt akademisk ålder och typ av forskning. Även om vi inte kan dra skarpa slutsatser utifrån analysen givet ovan beskrivna begränsningar, ser vi ändå vissa mönster och resultat som kan utgöra underlag för interna diskussioner och som eventuellt kan kompletteras med mer data i framtida analyser.

Analysen visade att beskrivande forskning dominerade bland forskningsansökningarna som inkluderades i klassificeringen (67 procent). Även om det förekommer en rad olika kombinationer av ansatser utgörs 40 procent av rent beskrivande projekt och ytterligare 20 procent har en huvudinriktning som är beskrivande forskning men med analytiska inslag.

Det fanns dock stora skillnader mellan samhällsvetenskaplig och hälsovetenskaplig forskning, där problemlösande forskning främst återfanns bland de hälsovetenskapliga forskningsansökningarna (Diagram 2). Detta var ett ganska förväntat resultat med tanke på de forskningstraditioner som finns inom dessa områden där samhällsvetenskaplig forskning i högre utsträckning har ett betraktande och kritiskt granskande perspektiv snarare än problemlösande, medan till exempel behandlingsforskning och interventionsstudier är vanliga inom hälsovetenskaplig forskning. Det kan dock skilja sig inom dessa ämnesområden. Ansökningarna till Fortes årliga utlysning av projektbidrag granskas av nio beredningsgrupper med olika inriktningar, tre inom respektive huvudområde. Det fanns en större andel problemlösande forskningsprojekt till exempel inom grupperna "Social omsorg och socialt arbete" samt "Arbete och hälsa" än i de andra välfärds- och arbetslivsgrupperna (Bilaga 1, Diagram 2). Omvänt hade beredningsgruppen "Folkhälsa" en lägre andel problemlösande projekt än resterande hälsogrupper. Detta kan troligtvis förklaras med de olika beredningsgruppernas inriktning och huruvida de har sin tyngdpunkt på en övergripande samhällsnivå eller om de i högre utsträckning berör grupp- eller individnivå. Ansökningar som kommer till de beredningsgrupper med en högre andel problemlösande ansökningar ligger oftare

närmare konkreta verksamheter inom socialtjänst och hälso- och sjukvård, där insatser hanteras av olika professioner och nya typer av insatser eller behandlingar kan introduceras och studeras.

Det behövs en bredd av forskningstyper för att uppfylla Fortes mål att forskningen ska hålla hög vetenskaplig kvalitet, vara samhällsrelevant och komma till användning för att göra skillnad för samhället och människors liv. Att beskriva och studera samband är en viktig startpunkt och något som behöver göras kontinuerligt i samhällsforskning. Sådana studier behövs för att etablera sociala regelbundenheter⁴ vilka kan studeras mer analytiskt, men fyller även en viktig funktion som underlag för samhällsdebatt och kunskapsbyggande. Om huvuddelen av forskningen inom ett område enbart syftar till att bidra till debatt och allmänna kunskaper om hur det är, finns det dock en påtaglig risk att det vetenskapliga underlaget för att hitta lösningar på olika samhällsproblem kommer att saknas. När tillstånden och förhållandena är väl beskrivna och behoven av åtgärder är identifierade, behövs i första hand mer forskning om de mekanismer och processer som orsakar problemen. Är även dessa mekanismer och processer kända behövs kanske främst forskning om olika sätt att påverka dessa mekanismer i syfte att hitta lösningar på problemen. Om forskningen stannar vid att beskriva världen blir olika förslag till lösningar inte heller vetenskapligt grundade.

Vi vet inte hur en optimal fördelning mellan de olika forskningstyperna ser ut, och sannolikt varierar det mellan Fortes olika områden och forskningsfrågor, där nyare och mer utforskade frågor och problem behöver mer av beskrivande och analytisk forskning. Med utgångspunkt i att analysen visar på en markant övervikt för de beskrivande projekten är det dock svårt att tro att nuvarande fördelning är den optimala. Istället menar vi att tyngdpunkten bör kunna förskjutas något till de analytiska och problemlösande projektens fördel, särskilt inom de samhällsvetenskapliga områdena. Beredningsprocessen tycks i viss mån bidra till detta eftersom de ansökningar som hade huvudsakligt fokus på beskrivande forskning stod sig något sämre i konkurrensen jämfört med förklarande och problemlösande forskning (Diagram 5). Vi har inte här haft möjlighet undersöka närmare vad detta beror på, om till exempel kvaliteten generellt sett är lägre för de beskrivande forskningsprojekten, eller om våra instruktioner och information om Fortes uppdrag till beredningsgrupperna påverkar urvalet.

I den mån Forte vill förändra balansen mellan olika typer av forskning kan åtgärder av olika slag diskuteras. För det första tyder resultaten på att beredningsarbetet bidrar till att de finansierade projekten är mer balanserade. Genom tydligare instruktioner och bedömningskriterier kan detta möjligen förstärkas.

Forte kan också i högre utsträckning uppmuntra och stimulera mer av analyserande och problemlösande ansatser i ansökningar. Forte ser exempelvis samverkan mellan forskning och omgivande samhälle som ett viktigt medel för att få ökad behovskoppling till forskningen, och samverkan är också en viktig del i problemlösande ansatser. Forte arbetar redan med att stimulera och öka inslaget av samverkan i forskning, bland annat genom att utveckla och förtydliga våra bedömningskriterier och erbjuda särskilda bidragsformer för samverkansaktiviteter. Ett annat sätt att stimulera samverkan är att

⁴ Goldthorpe JH. *Sociology as a Population Science*. Cambridge University Press; 2015.

skapa mötesplatser och dialog mellan forskare och samhällsaktörer, till exempel för att forma inriktningen på behovsstyrda satsningar.

Mer analyserande och problemlösande ansatser kan också stimuleras genom behovsstyrda satsningar och utlysningar. Dessa har sin utgångspunkt i samhällets och olika gruppers och aktörers behov och utmaningar, ofta med fokus på hur utmaningarna kan hanteras och lösas för att förbättra samhällets funktion, styrning och människors liv och villkor. Motivet till att styra forskning till vissa områden eller utmaningar är att stärka, bygga upp eller stimulera forskning som av olika anledningar inte annars skulle ha attraherat forskare eller där det är svårt att få finansiering, men där det finns stora behov av mer vetenskaplig kunskap eller viss typ av forskning, så som mer lösningsinriktad forskning.

Vår analys antyder att Fortes årliga tematiskt breda utlysning av projektbidrag framför allt lockar ansökningar av en beskrivande karaktär, vilket reser frågan om mer riktade utlysningar resulterar i en annan fördelning mellan olika typer av forskning. Någon systematisk analys av detta har inte gjorts, men i en uppföljning av den riktade utlysningen ”Preventiva och hälsofrämjande insatser inom folkhälsopolitikens målområden 2023” gjorde den externa uppdragstagaren en klassificering av de elva beviljade ansökningarna utifrån Fortes modell. Slutsatsen var att fem av ansökningarna var till största del beskrivande och resterande fyra problemlösande. Uppdragstagaren menade att de beviljade ansökningarna i de flesta fall byggde på forskargruppernas tidigare kunskap och kompetens inom olika områden, som anpassats till den aktuella utlysningen. Resultatet indikerar att även riktade satsningar kan ha en hög andel beskrivande forskning trots att det framgår i utlysningstexten att det är just problemlösande forskning som efterfrågas. En slutsats som drogs av uppdragstagaren är att det kan krävas långsiktighet i satsningar om det är så att forskare behöver ta sig an för dem och forskningsområdet nya ansatser och traditioner, och därmed behöver utveckla kunskaper och kompetenser.

Att påverka fördelningen mellan olika typer av forskning i den årliga återkommande utlysningen av projektbidrag är svårt eftersom själva idén är att den utlysningen ska vara bred och så öppen som möjligt för olika forskningstyper. En möjlighet skulle kunna vara att se över och eventuellt justera beskrivningen av utlysningens tematiska beskrivningar av de olika beredningsgrupperna så att det tydligt framgår att Forte efterfrågar alla typer av forskning. Samtidigt är förstås valet av forskningstyp inte enbart ett resultat av utlysningarnas inriktningar och beskrivningar. Exempelvis har traditioner inom olika forskningsämnen och institutioner en inverkan på vad man uppfattar som intressant och hur man formulerar sina forskningsfrågor.

Genom denna analys hoppas vi kunna bidra till arbetet med att uppnå Fortes uppdrag att finansiera forskning av hög vetenskaplig kvalitet som också är samhällsrelevant och har potential för nyttiggörande. Samtidigt menar vi att analysen också kan ses som ett inspel i den mer generella forskningspolitiska diskussionen. För det första menar vi att den typ av funktionell indelning som vi försökt applicera i denna studie skapar underlag för en mer konstruktiv diskussion om vilka typer av forskning som behövs och hur dessa kan stimuleras. För det andra visar alltså vår analys att närmare 70 procent av de ansökningar som inkom till Forte var inriktade på beskrivande forskning. Detta resultat kan inte sägas

vara i linje med den allmänna föreställningen att den mest nyskapande och kreativa forskningen erhålls då forskarna själva helt fritt väljer inriktning och ansats. Resultatet är dock i linje med forskning som pekat på att kreativiteten blir större när det finns vissa begränsningar⁵. Även om beskrivande forskning också kan vara kreativ menar vi att vår studie ger underlag för en mer nyanserad forskningspolitisk diskussion kring relationerna mellan utlysningars upplägg och den finansierade forskningens typ och kvalitet.

⁵ Acar O, Tarakci M, van Knippenberg D. 2019. Creativity and Innovation Under Constraints: A Cross-Disciplinary Integrative Review. *Journal of Management* Vol. 45 No. 1, 96–121.

Bilaga 1.

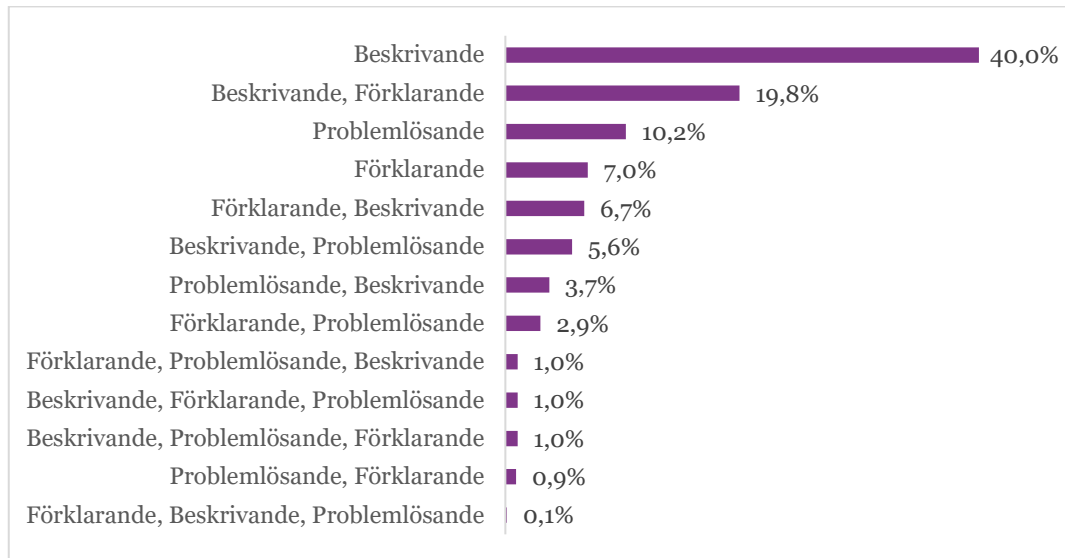

Diagram 1. Andel ansökningar fördelade på både huvud- och delkategorierna, viktat för urvalssannolikhet. Den forskningstyp som skrivs först i respektive kombinationsgrupp utgör huvudkategori, resterande är delkategorier i fallande ordning.

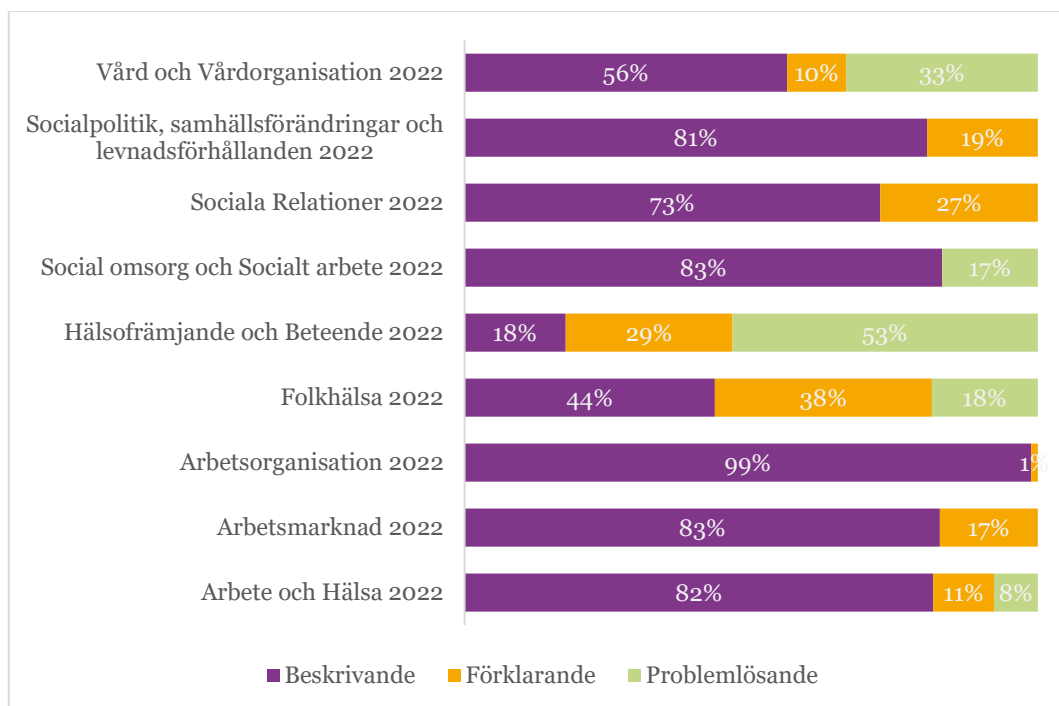

Diagram 2. Andel beskrivande, förklarande och problemlösande forskning inom Fortes beredningsgrupper i den årliga utlysningen av projektbidrag. Data baseras på totala antalet ansökningar i analysen, både beviljade och avslagna, viktat för urvalssannolikhet.

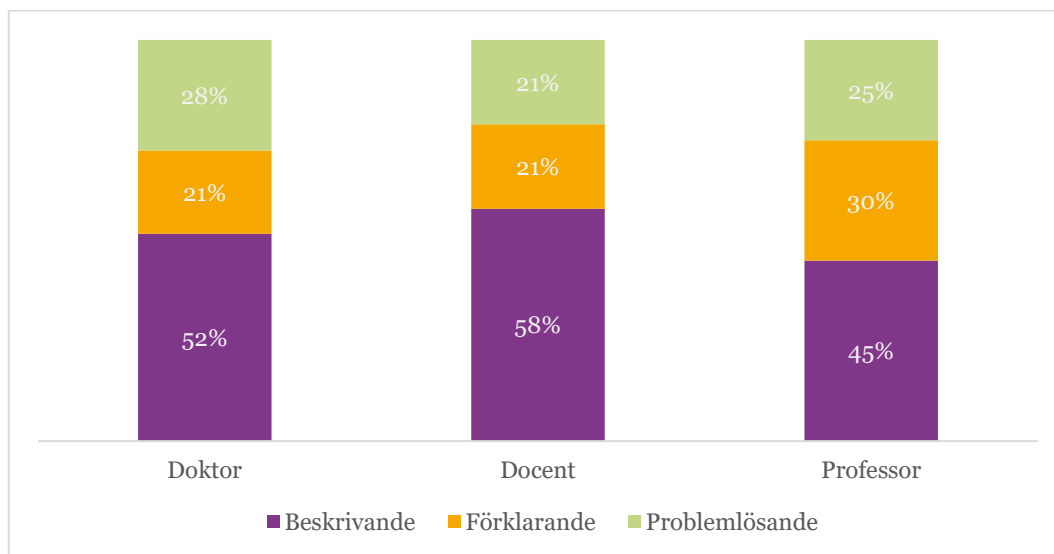

Diagram 3. Andel beviljade ansökningar utifrån forskningskategori inom respektive karriäråldersgrupp.

www.forte.se